

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГОРБЕНКО ДАР'Я АНДРІЇВНА

УДК 351.741:159.98

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ
МВС УКРАЇНИ**

19.00.06 – юридична психологія

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор психологічних наук, професор
Медведєв Володимир Степанович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри юридичної психології

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Цільмак Олена Миколаївна,

Одеський державний університет внутрішніх справ,

професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

доктор психологічних наук, професор

Тімченко Олександр Володимирович,

Національний університет цивільного захисту України,

головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
екстремальної та кризової психології

Захист відбудеться «11» травня 2018 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.01 у Національній академії внутрішніх справ
за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «11» квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Кудерміна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стратегія реформування МВС України передбачає формування відомства європейського зразка, заміну карально-репресивної моделі діяльності на модель соціального партнерства та обслуговування громадян, захисту їх прав і законних інтересів. Це передбачає формування нової психології й менталітету працівників, висуває підвищені та специфічні вимоги до забезпечення оперативно-службової і службово-бойової діяльності органів та підрозділів МВС України.

У системі забезпечення такої діяльності важливе місце посідає психологічний напрям, який покликана здійснювати психологічна служба, що створена (1993 р.) і функціонує в МВС України. За час існування служба досягла значних успіхів і завоювала певний авторитет. Широкого визнання набули розробки щодо професійно-психологічного відбору та підготовки різних категорій працівників, тренінгові програми «комунікація – стрес – безпека» стосовно толерантного ставлення до громадян та розв'язання конфліктних ситуацій, методичні рекомендації щодо здійснення діяльності в екстремальних умовах тощо.

Різні аспекти створення і функціонування психологічної служби МВС України та інших правоохоронних органів досліджено в роботах вітчизняних фахівців Д. О. Александрова, Д. В. Андреева, В. Г. Андросюка, М. І. Ануфрієва, В. І. Барка, Ю. Б. Ірхіна, В. П. Казміренка, Л. І. Казміренко, І. В. Клименка, Я. Ю. Кондратьєва, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. О. Криволапчука, О. І. Кудерміної, В. О. Лефтерова, С. Д. Максименка, Т. М. Малкової, В. С. Медведєва, Л. І. Мороз, Т. Р. Морозової, І. М. Охріменка, О. П. Сєверова, В. М. Синьова, О. В. Тімченка, О. П. Хохліної, О. М. Цільмак, Г. О. Юхновця, С. І. Яковенка та ін.

Діяльність психологічної служби привертає увагу фахівців країн ближнього і дальнього зарубіжжя, зокрема М. Бентона, Р. Бойди, А. Воллмера, Д. Грина, М. Мескона, Д. Мориссона, Р. Перкінса, В. Е. Петрова, В. А. Познякова, Р. Роберга, М. Свона, Л. Д. Столяренка, Г. Й. Шнайдера та ін.

Сучасний стан психологічної служби МВС України характеризується наявністю певних проблем, пов'язаних, насамперед, з організаційно-правовими і методичними питаннями її діяльності, кадровим забезпеченням. Зазначені проблеми потребують спеціального комплексного дослідження та розроблення на цій підставі відповідних пропозицій. Вищезазначене обумовлює вибір теми, мети, об'єкта, предмета нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України, схваленої Кабінетом Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118; Стратегії розвитку системи МВС України на період до 2020 р., схваленої Кабінетом Міністрів України від 15 листопада 2017 р.; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затверджених наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів

внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14; планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2013–2015 рр.; основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених рішенням Вченої ради академії (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 р.), а також плану науково-дослідної роботи кафедри юридичної психології та психологічної служби НАВС. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол від 24 грудня 2013 р. № 32).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є визначення напрямів, обґрунтування та розроблення рекомендацій щодо удосконалення організаційно-правових і методичних засад діяльності психологічної служби МВС України.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- розкрити зміст й особливості організаційно-правових і методичних засад діяльності психологічної служби МВС України;
- порівняти організаційно-правове та методичне забезпечення діяльності психологічних служб різних центральних органів виконавчої влади, як у силових, так і в цивільних сферах;
- провести компаративістський аналіз організаційно-правового та методичного забезпечення вітчизняної психологічної служби МВС України з урахуванням особливостей функціонування психологічних служб військових формувань і правоохоронних органів країн ближнього та дальнього зарубіжжя;
- в історико-правовому аспекті розкрити становлення та розвиток служби психологічного забезпечення МВС України за часів СРСР та незалежної України;
- охарактеризувати сучасний стан та особливості функціонування психологічної служби МВС України;
- сформулювати пропозиції щодо нормативно-правового та організаційного удосконалення роботи психологічної служби МВС України;
- надати рекомендації щодо напрямів та засобів удосконалення методичного забезпечення психологічної служби МВС України;
- виокремити перспективи розвитку психологічної служби МВС України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення професійної діяльності психологічної служби МВС України.

Предмет дослідження – організаційно-правові та методичні засади діяльності психологічної служби МВС України.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс методів дослідження: філософські (*діалектичний метод* – під час розгляду вихідних понять дослідження практичної психології та однієї з її організаційних форм – психологічної служби МВС України (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1); *герменевтичний* – при тлумаченні нормативно-правових актів (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); *аксіологічний* – для аналізу правових та психологічних джерел, присвячених досліджуваній проблемі (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); загальнонаукові

історико-правовий – для розкриття генезису основних етапів становлення й розвитку практичної психології взагалі та однієї зі сфер її застосування – психологічної служби МВС України зокрема (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1); *компаративістський (порівняльно-правовий)* – для здійснення порівняльного аналізу організаційно-правового та методичного забезпечення діяльності психологічних служб різних міністерств і відомств та компаративістського аналізу психологічних служб військових формувань і правоохоронних органів країн ближнього і дальнього зарубіжжя (підрозділи 1.2, 1.3); *системно-структурний підхід* – при проведенні теоретичного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел із зазначеної проблематики (підрозділи 1.1, 3.1); *контент-аналіз, опитування та бесіда, статистична обробка даних, анкетування* – для аналізу й узагальнення емпіричних даних (підрозділи 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати опитування психологів різних служб та підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ) і Національної гвардії України (далі – НГУ) з дванадцяти регіонів України та м. Києва, курсантів Навчально-наукового інституту № 3 факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України за напрямом підготовки «Психологія», які пройшли практику та стажування на посаді. Загальна кількість учасників дослідження – 203 особи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням організаційно-правових та методичних засад діяльності служб психологічного забезпечення МВС України, у якому запропоновано напрями та засоби удосконалення функціонування психологічних служб МВС України, зокрема:

вперше:

- надано авторський варіант визначення психологічної служби як організаційної форми застосування практичної психології;
- визначено особливості діяльності психологічної служби МВС за результатами порівняльного аналізу організаційно-правового та методичного забезпечення психологічних служб різних міністерств і центральних органів виконавчої влади України;
- запропоновано низку заходів щодо взаємодії вітчизняних і зарубіжних психологів та використання передового досвіду за результатами компаративістського аналізу діяльності психологічної служби МВС України й аналогічних служб країн ближнього і дальнього зарубіжжя;
- розроблено змістовно-хронологічну періодизацію становлення і розвитку психологічної служби МВС України за часів СРСР та незалежної України;
- з урахуванням результатів історико-правового аналізу надано узагальнену оцінку сучасного стану функціонування психологічної служби МВС України та визначено обставини, що негативно впливають на її функціонування;
- визначено основні напрями (організаційно-управлінський, матеріально-технічний, кадровий, методично-технологічний) та відповідно до них запропоновано конкретні заходи щодо удосконалення діяльності психологічної служби МВС України;

удосконалено:

- головні завдання діяльності психологів НПУ та НГУ;
- критерії оцінки діяльності служби психологічного забезпечення МВС України;

дістало подальший розвиток:

- уявлення щодо можливостей та сфер застосування практичної психології;
- вимоги щодо підготовки й професійної компетентності практичних психологів НПУ та НГУ;
- положення щодо матеріально-технічного забезпечення й організації діяльності кабінету психологічної релаксації особового складу НПУ та НГУ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та надалі може бути використано в:

- *законотворчій діяльності* – для внесення змін та доповнень до Закону України «Про Національну поліцію» (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, від 15 березня 2018 р. № 46/12);

- *практичній діяльності* – при проведенні роботи з постійним складом (акти впровадження відділу психологічного забезпечення управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції а м. Києві від 25 вересня 2017 р., відділу психологічного забезпечення управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції в Київській області від 29 листопада 2017 р., відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Національної академії внутрішніх справ від 4 грудня 2017 р.);

- *освітньому процесі* – при підготовці навчальних програм, лекцій, дидактичних матеріалів та викладанні дисциплін «Юридична психологія», «Психологічна служба», «Професійно-психологічна підготовка», «Професійна деформація працівників органів Національної поліції», «Проблеми організаційної психології в органах Національної поліції» (акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2017 р.);

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого розвитку теорії і практики роботи психологічної служби МВС України, методичних засад та регламентації діяльності фахівця-психолога в правоохоронних органах (акт впровадження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 8 грудня 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені особисто автором. У публікаціях, виданих у співавторстві, авторський внесок становить 50 %. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та результати дослідження оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: «Основні напрями

підготовки психолога в органах внутрішніх справ України» (м. Київ, 25 квітня 2014 р.); «Психологічне портретування в діяльності органів досудового слідства» (м. Одеса, 7 листопада 2014 р.); «Вдосконалення ведення допиту шляхом застосування методів психологічного впливу» (м. Одеса, 22–23 квітня 2015 р.); «Актуальні проблеми психопрофілактичної роботи в системі органів внутрішніх справ України» (м. Київ, 24 квітня 2015 р.); «Актуальні проблеми психологічної профілактики девіантної поведінки особистості» (м. Одеса, 28 жовтня 2016 р.); «Особливості психологічної служби ОВС України. Тенденції розвитку (м. Кривий Ріг, 10 лютого 2017 р.); «Фактори та обставини, які сприяють формуванню особистості неповнолітніх правопорушників» (м. Київ, 24 березня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 14 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні; сім статей (одна у співавторстві, частка автора 50 %) – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, та в навчальному посібнику (частка автора 0,25 д. а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (241 найменування – на 25 сторінках), 11 додатків (на 63 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 307 сторінок, загальний обсяг – 205 сторінок. Ілюстративний матеріал наведено в чотирьох таблицях.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету та задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичну значимість одержаних результатів; наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретико-прикладні аспекти дослідження діяльності психологічної служби МВС України» містить три підрозділи. Розкрито зміст та особливості практичної психології як такої й однієї з важливих сфер її застосування – психологічної служби МВС України; проведено порівняльний аналіз організаційно-правового та методичного забезпечення діяльності психологічних служб різних міністерств і центральних органів виконавчої влади в цивільних та силових структурах; наведено матеріали компаративістського аналізу організаційно-правового та методичного забезпечення психологічних служб військових формувань і правоохоронних органів країн ближнього та дальнього зарубіжжя.

У **підрозділі 1.1 «Психологічна служба МВС України як організаційна форма застосування практичної психології»** зазначено, що практична психологія виникла і розвивається як система спеціальних психологічних служб, спрямованих на організацію і надання безпосередньої практичної допомоги особам у вирішенні їхніх психологічних проблем та профілактичну роботу з

окремими особами або групами для збереження їхнього психічного здоров'я і запобігання небажаним явищам у поведінці та спілкуванні.

Практична психологія – напрям у психологічній науці, що вивчає особистість з її проблемами, запитами та потребами в конкретних обставинах її життя, способи впливу на неї з метою надання їй допомоги.

Психологічна служба – це система спеціальних установ у різних соціальних галузях (правоохоронні органи, освіта, медицина, спорт, виробництво, культура), що покликаних надавати кваліфіковану психологічну допомогу особам, які її потребують.

Сучасна практична психологія не має сталої структури. Зроблено висновок, що структура практичної психології може видозмінюватись і конкретизуватись відповідно до галузі (військова та правоохоронна діяльність, освіта, медицина, промисловість та ін.) й конкретної проблематики, в якій працює практичний психолог.

Однією з важливих сфер застосування практичної психології в Україні є психологічна служба МВС України. Протягом усього періоду існування психологічна служба МВС України удосконалювала свою діяльність і накопичувала певний досвід за базовими напрямками та завданнями роботи (психологічне супроводження оперативно-службової діяльності; психопрофілактична робота з особовим складом; професійно-психологічний відбір кандидатів на службу; психологічна підготовка працівників).

У 80-х роках минулого століття М. В. Костицький запропонував перше орієнтовне положення про психологічну службу. За активної участі вченого було скликано установчий з'їзд Товариства психологів України, на якому він головував.

З 1993 р. було створено Управління виховної та соціально-психологічної роботи МВС України, яке очолив О. П. Сєверов, відділи психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності ОВС України, розроблено Концепцію психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності, Положення про службу психологічного забезпечення й Типові функціональні обов'язки психолога ОВС України. Створено психологічний факультет у Київському інституті внутрішніх справ, у якому здійснювалася підготовка професійних психологів для підрозділів внутрішніх справ та установ виконання покарань.

Зазначені аспекти діяльності психологічної служби в науковій площині в той час активно розробляли В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький, В. С. Медведєв, В. М. Синьов, Г. О. Юхновець та ін.

Безпосередньо практичну роботу щодо створення психологічної служби (орієнтаційно-штатна структура, підпорядкування, нормативне навантаження та ін.) здійснювали М. Т. Бондарчук, С. К. Делікатний, О. П. Сєверов, С. І. Яковенко та ін.

У початковий період створення та функціонування психологічної служби було успішно апробовано основні напрями її діяльності, які отримали певне визнання практичних працівників.

У підрозділі 1.2 «Порівняльний аналіз організаційно-правового й методичного забезпечення діяльності психологічних служб різних міністерств та центральних органів виконавчої влади» зазначено, що в сучасній Україні практична психологія набула найбільшого поширення в таких цивільних сферах, як освіта та медицина. Спільним у діяльності психологічних служб у зазначених сферах є сприяння розвитку кожної особистості, розкриття її потенціалу та надання їй психологічної допомоги зазвичай у формі діагностики, консультування, психотерапії та психокорекції.

Особливості діяльності психологічних служб у зазначених сферах обумовлені відповідною метою та видом праці, в яких вони функціонують. Так, діяльність психологічної служби освіти спрямована на діагностику особливостей особистісного та інтелектуального розвитку учнів, психологічних причин порушень у навчанні й вихованні та на профілактику й усунення таких порушень. Клінічні психологи, які працюють переважно в медичних установах, вивчають причини різних відхилень поведінки осіб, психосоматичних розладів і захворювань, інтелектуальних та емоційних дефектів і дискомфорту, індивідуальних та соціальних дисфункцій і проводять з ними психокорекційну та реабілітаційну роботу, розробляють спільно з іншими фахівцями (педагогами, психіатрами, соціальними працівниками) різні програми, що сприяють їх розвитку.

У силових структурах та правоохоронних органах України практична психологія у формі психологічної служби досягла значних успіхів в ОВС України (тепер – НПУ), Збройних силах України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Державній пенітенціарній службі України, Державній прикордонній службі України та в НГУ, яка нині підпорядковується МВС України.

На відміну від більшості практичних психологів, які працюють у галузях освіти, медицини, сімейно-родинних стосунків і мають певну спеціалізацію, діяльність практичних психологів у силових структурах має більш універсальний характер, що зумовлює підвищені вимоги до їх компетентності, життєвого досвіду, інтуїції та методичної оснащеності. Практичний психолог у силових структурах та правоохоронних органах має особливий професійно-службовий статус, пов'язаний з наявністю військового чи спеціального звання, підпорядкуванням та субординацією. Його діяльність, гуманістична за сутністю, прикладна за методами і завданнями, здійснюється у специфічних умовах. Саме це обумовлює поєднання в їх діяльності типових ознак цивільних психологічних служб та ознак, обумовлених специфічною метою та видом праці у силових структурах і правоохоронних органах України.

У підрозділі 1.3 «Компаративістський аналіз організаційно-правового та методичного забезпечення психологічних служб військових формувань і правоохоронних органів країн ближнього та дальнього зарубіжжя» проаналізовано організаційно-правове та методичне забезпечення психологічних служб поліції в пострадянських країнах (Республіці Білорусь, Російській Федерації), країн Європи (Великій Британії, Німеччині) та США. Для порівняння з психологічною службою НГУ проаналізовано служби психологічного забезпечення чотирьох країн, що входять до військових

формувань країн НАТО (Латвія, Німеччина, США, Франція) та Ізраїлю. Встановлено, що провідними напрямками діяльності зарубіжних психологів, незалежно від організаційно-штатної структури та підпорядкування, є психологічна підготовка, протидія професійному стресу, забезпечення професійного довголіття поліцейських.

За результатами компаративістського аналізу запропоновано: а) здійснювати постійний обмін досвідом із зарубіжними колегами щодо питань психологічного забезпечення правоохоронної діяльності; б) розроблювати комплексні програми та інструментарій психологічної практики для взаємного збагачення й розвитку інтеграційних підходів у результаті проведення спільних досліджень; в) розширювати професійні співтовариства поліцейських психологів, що сприятиме удосконаленню професійно-етичних стандартів і забезпечить високу якість надання послуг психологами правоохоронним органам.

Розділ 2 «Становлення та розвиток психологічної служби МВС України» складається з двох підрозділів, у яких наведено результати історико-правового аналізу практично-прикладної гілки юридичної психології, що запобігає уникненню помилок, дає змогу правильно оцінити можливості юридичної психології та психологічної служби ОВС України (тепер – НПУ) зокрема, прослідкувати «внутрішню логіку» розвитку і на цьому ґрунті прогнозувати подальші перспективи розвитку.

У підрозділі 2.1 «Становлення психологічної служби ОВС України за часів СРСР» проаналізовано складний шлях розвитку практичної психології загалом та психологічної служби ОВС України зокрема за часів СРСР, який здійснювався в контексті становлення та розвитку радянської юридичної психології.

Запропоновано умовне виділення трьох основних етапів виникнення та розвитку психологічної служби за часів СРСР:

I етап – зародження юридичної психології та елементів практичної психології (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.) – перехід від інтуїтивних, життєвих спостережень до власне наукових, зокрема, експериментальних досліджень, використання окремих зарубіжних досліджень у галузі психотехніки і психодіагностики, значна зацікавленість проблемами юридичної психології не тільки юристів, а й психологів;

II етап – партійно-ідеологічний (1931 р. – 60-ті рр. ХХ ст.) – жорсткий вплив партійно-ідеологічних установок та політичної волі, поява певної кількості наукових публікацій та практичних розробок з юридичної психології (1936 р.). Сумнозвісна постанова ЦК ВКП (б) «Про педологічні збочення у системі Наркомпросів» завдала нищівного удару по юридичній психології, передусім її практично-прикладній гілці. Майже 30 років психологія була ізольована від розроблення юридичної проблематики;

III етап – становлення юридичної психології як наукової та практично-прикладної галузі (середина 60-х рр. – 1991 р. ХХ ст.) – фактично друге народження юридичної психології, яке дало змогу остаточно сформуватись їй як галузі психології. На цьому етапі група українських та російських фахівців під керівництвом О. М. Столяренка надала пропозиції щодо

створення загальновідомчої психологічної служби в межах МВС СРСР, що були оприлюднені на Всесоюзній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми морально-психологічної підготовки особового складу ОВС» (Москва, 1991 р.) й отримали підтримку керівництва МВС СРСР та УРСР. У результаті цього в Україні було створено першу кафедру психологічної підготовки у складі Київської вищої школи МВС СРСР, що стала визнаним центром розроблення практично-прикладної проблематики юридичної психології та одним з осередків провідної на сьогодні Київської наукової школи юридичної психології.

У підрозділі 2.2 «Розвиток психологічної служби в незалежній Україні» зазначено, що здобуття незалежності Україною стало переломним моментом для розвитку психології в ОВС України. За змістовно-хронологічними ознаками психологічної служби в період незалежності умовно виділено та проаналізовано такі етапи її розвитку:

I етап – пострадянський період (1991–1996 рр.) – використання надбаного за часів Радянського Союзу та відсутність єдиного бачення на систему психологічного забезпечення ОВС України;

II етап – становлення психологічної служби ОВС України (1997–2005 рр.) – значний розвиток практичної психології в ОВС України завдяки рішенню колегії МВС України «Про затвердження Концепції психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України» від 3 лютого 1997 р. № 2 КМ/2, у якому визначено такі основні напрями діяльності психологічної служби, як: професійний психологічний відбір; професійне супроводження проходження служби; професійно-психологічна підготовка; психологічне супроводження оперативно-службової діяльності. Важливою віхою розвитку служби під час другого етапу було затвердження наказу МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28 липня 2004 р. № 842;

III етап – розвиток психологічної служби ОВС України (2006–2013 рр.) – збільшення штатної чисельності психологів, поява нових напрямів використання психології в діяльності ОВС України (психологічне портретування, психологія переговорної діяльності, професійно-психологічний тренінг та ін.). Важливе значення мало прийняття Програми психопрофілактичної роботи з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2008–2012 рр. Водночас на діяльності психологічної служби негативно позначилася неодноразова зміна керівництва МВС України та намагання використання психологів як одного з інструментів кадрових реформаций. Уперше призупинено підготовку фахівців-психологів, спочатку на рівні магістратури, а надалі й бакалаврату;

IV етап – подальший розвиток психологічної служби МВС України (з 2014 р. – донині) – сучасний стан функціонування психологічної служби МВС України. Характерним для цього етапу є те, що психологічна служба НПУ (раніше ОВС) пережила певну кризу, численні організаційно-штатні зміни і на сьогодні намагається відновити свій статус та авторитет.

Розділ 3 «Напрями та засоби удосконалення діяльності психологічної служби МВС України» складається з трьох підрозділів, що містять результати аналізу сучасного стану психологічної служби МВС України. Визначено обставини, які пов'язані з гальмуванням розвитку психологічної служби та можливостей її удосконалення.

У підрозділі 3.1 «Сучасний стан та особливості функціонування психологічної служби МВС України» зазначено, що якісна трансформація правоохоронної системи (що триває з 2015 р.), підготовка поліцейських, здатних захистити права та інтереси громадян у сучасних умовах, неможливі без активної участі психологів-професіоналів.

За результатами аналізу сучасного стану психологічної служби системи МВС України можна стверджувати, що практична психологія стала одним з основних видів діяльності, який допомагає забезпечувати більш ефективну роботу особового складу. Водночас прослідковується загальна тенденція зниження набраних у кінці 1990-х і на початку 2000-х рр. темпів розвитку, творчого пошуку і практичної ефективності в діяльності психологічної служби МВС України. Існують певні проблеми у функціонуванні системи психологічного забезпечення МВС України.

Виділено основні елементи, що забезпечують успішність функціонування психологічної служби МВС України: цілі психологічної служби; професійні цінності (ціннісні орієнтації); головні завдання та напрями діяльності; функції й інструментарій їх реалізації; організаційна структура психологічної служби; якісний склад співробітників психологічної служби; організація праці практичних психологів; матеріально-технічне забезпечення.

Перспективи свого розвитку психологічна служба МВС України має пов'язати з більш чіткою взаємодією з іншими службами та підрозділами, зокрема, оперативними в напрямі підготовки психологічних портретів, використанні поліграфів, переговорній діяльності, при проведенні оперативно-розшукових заходів та ін. Важливим є оновлення методичної бази, використання сучасних стандартизованих методик за різними напрямками діяльності, розроблення принципово нових програм психологічної підготовки кадрів й удосконалення нормативно-правової бази.

У підрозділі 3.2 «Удосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності психологічної служби МВС України» наведено та інтерпретовано основні дані емпіричного дослідження щодо організаційно-правового забезпечення психологічної служби МВС України.

За результатами авторського дослідження, 54,2 % респондентів не задоволені нормативно-правовим забезпеченням, яке не відповідає сучасним вимогам практики (не розроблено відповідне нормативно-правове забезпечення психологічної підготовки поліцейських). Нормативно-правове забезпечення не містить чіткого переліку функцій психолога служб психологічного забезпечення МВС України, які актуальні на сьогодні, але виконують психологи у своїй повсякденній роботі (32,6 %). Посадова інструкція вимагає удосконалення (затверджена наказом МВС України № 842 від 28 липня 2004 р.). Крім прямих

обов'язків психолога, у посадовій інструкції зазначено багато непотрібних обов'язків, не пов'язаних з посередньою роботою психолога. Організаційно-правове забезпечення діяльності психологічної служби перебуває на не належному рівні (зазначили 56,7 % опитаних).

За даними опитування психологів служби психологічного забезпечення МВС України (37 осіб), наголошується на відсутності сучасних підходів до організації роботи служби, ведення значної кількості зайвої документації, що негативно позначається на їх роботі. Не проводиться робота з ознайомлення та роз'яснення правового забезпечення психологічної служби, майже відсутнє інформування, унаслідок чого психологи мають самостійно знаходити та ознайомлюватись з необхідними нормативно-правовими актами й інформацією за профілем роботи, що призводить до низької правової та професійної компетентності.

Особливої уваги заслуговує питання щодо ефективності взаємодії при виконанні службових обов'язків з керівниками інших служб та підрозділів МВС України – 69,6 % опитаних вважають її низькою. Керівники структурних підрозділів не підтримують ініціативу психологів та формально виконують рекомендації психологів, неохоче беруть участь у запланованих заходах.

Важливим аспектом розвитку та ефективного функціонування психологічної служби МВС України, на нашу думку, є професійна компетентність кадрів, але за результатами дослідження, 82,6 % опитаних зазначили, що психологічна служба МВС України не повною мірою забезпечена кваліфікованими кадрами, значна кількість співробітників не мають вищої освіти за спеціальністю «Психологія».

За результатами дослідження більшість респондентів (73,7 %) зазначила незадоволення матеріально-технічним забезпеченням психологічної служби НГУ, 63 % не задоволені забезпеченням умов праці та оснащенням свого робочого місця. Щодо питання залучення психологів до виконання робіт, які не належать до їх функціональних обов'язків, 80 % опитаних зазначили, що це відбувається досить часто. У НГУ також бракує кваліфікованих кадрів, про що зазначають 72,3 % опитаних. На противагу психологічній службі в НПУ, робота щодо оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах проводиться (100 %), а рівень психопрофілактичної роботи близько 80 % респондентів вважають задовільним. Робота з надання психологічної допомоги військовослужбовцям після їх перебування в екстремальних ситуаціях проводиться в 100 % випадків.

З'ясовано, що сьогодні психологічна служба МВС України має недостатньо визначене місце в системі НПУ, яка перебуває у стані реформування та має досить слабе нормативно-правове забезпечення. На противагу їй, служба НГУ має більш сильні позиції та проводить роботу щодо удосконалення своєї діяльності. У зв'язку з цим, для вдосконалення Закону України «Про Національну поліцію» запропоновано зміни та доповнення до розділу VII «Загальні засади проходження служби в поліції», а саме ч. 10 ст. 62 «Гарантії професійної діяльності поліцейського». Доцільно ч. 10 ст. 62 доповнити пунктом такого змісту: «... забезпечується наданням необхідної психологічної допомоги, а за потреби – членам їх сімей, з метою збереження їх

фізичного здоров'я та психологічного благополуччя». Розроблено проекти положень «Про психологічне забезпечення в органах і підрозділах Національної поліції України» та «Про кабінет психологічної релаксації в органах і підрозділах Національної поліції України», що отримали позитивну оцінку експертів та практичних психологів.

У підрозділі 3.3 «Удосконалення методичного забезпечення діяльності психологічної служби МВС України» наведено та інтерпретовано основні дані емпіричного дослідження щодо методичного забезпечення психологічної служби МВС України.

Зазначено, що методичне забезпечення застаріле й не відповідає сучасним потребам практики (близько 50 % опитаних); 54,4 % опитаних вважають рівень психологічного супроводження оперативно-службової діяльності низьким та формальним «на папері», майже 3 % констатували, що така робота в їх підрозділах взагалі не проводиться.

Відсутні сучасні підходи до методичного забезпечення, використовуються матеріали, що розроблені ще за радянських часів. 65,2 % опитаних зазначили, що в їх структурних підрозділах не впроваджуються новітні психологічні технології. Відсутні практичні заняття щодо ознайомлення з новітніми методами надання психологічної допомоги. Робота стосовно оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах структурних підрозділів Національної поліції практично не проводиться, про що зазначили 56,5 % респондентів.

Психологи служби психологічного забезпечення МВС України (37 осіб) констатували значний брак часу для роботи з особовим складом (дуже мала частина часу відводиться на тренінгові заняття у зв'язку із значною зайнятістю та графіком роботи працівників поліції). Незначна кількість досліджень щодо результативності нових методик, які впроваджуються в практичну діяльність. Недостатній рівень матеріального забезпечення для проведення психологічної роботи з особовим складом (матеріали, інструментарій для проведення психопрофілактичної, психокорекційної роботи доводиться «діставати» самостійно).

На противагу психологічній службі в поліції, робота щодо оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах проводиться (100 %), а рівень психопрофілактичної роботи близько 80 % респондентів вважають задовільним.

Існують проблемні питання щодо методичного забезпечення психологічної служби – 62 % респондентів не задоволені методичним забезпеченням. Психологи НГУ також зазначають (51,7 %), що в їх структурних підрозділах не впроваджуються новітні психологічні технології. Рівень психологічного забезпечення службово-бойової діяльності підрозділів НГУ вважають низьким 46,4 % опитаних.

Зазначено, що консерватизм, бюрократичні перешкоди, інертність у реалізації та практичному впровадженні ефективних інноваційних технологій психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності гальмують розвиток й удосконалення методичного забезпечення психологічної служби МВС України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає в з'ясуванні напрямів удосконалення організаційно-правових та методичних засад діяльності психологічної служби МВС України. Узагальнення результатів дисертаційного дослідження дало змогу сформулювати такі висновки, пропозиції й рекомендації:

1. Практична психологія виникла і розвивається як система спеціальних психологічних служб, спрямованих на організацію і надання безпосередньої практичної допомоги особам у вирішенні їх психологічних проблем та профілактичну роботу з окремими особами або групами для збереження їх психічного здоров'я і запобігання небажаним явищам у поведінці та розвитку. Однією з важливих сфер застосування практичної психології є психологічна служба МВС України.

2. За результатами порівняльного аналізу організаційно-правового та методичного забезпечення діяльності психологічних служб різних міністерств та відомств України встановлено, що практична психологія в сучасній Україні інтенсивно розвивається як у цивільних сферах, так і в силових відомствах і має багато спільного. На відміну від більшості практичних психологів, які працюють у галузях освіти та медицини, мають певну спеціалізацію, діяльність практичних психологів у відомчих силових структурах має більш універсальний характер, що зумовлює підвищені вимоги до їх компетентності, життєвого досвіду, інтуїції та методичної оснащеності.

Визначено, що складність професії практичного психолога в силових відомствах зумовлена необхідністю поєднання вимог професії психолога з вимогами професійної діяльності співробітника поліції, військовослужбовця НГУ тощо. Діяльність практичного психолога в силових структурах гуманістична за сутністю, прикладна за методами і завданнями, здійснюється у специфічних умовах, що складно поєднується з креативністю та творчістю в професії психолога.

3. За даними компаративістського аналізу міжнародного досвіду в організації роботи психологічних служб військових формувань та правоохоронних органів, використання знань і практичних методів психології є невід'ємною умовою підвищення ефективності діяльності поліцейських та військовослужбовців, як щодо роботи з особовим складом і їх родинами, так і щодо розслідування й запобігання злочинам.

Запропоновано створення науково-практичних центрів з метою розроблення гнучкої системи психологічного забезпечення відповідно до запитів практики, здійснення спільних досліджень із зарубіжними фахівцями щодо сучасних досягнень психологічної науки стосовно роботи з особовим складом, ефективного впровадження й використання досягнень психологічного забезпечення служб військових формувань та правоохоронних органів закордонних країн.

4. Визначено, що становлення та розвиток практичної психології в СРСР відбувалося при постійній зміні своїх напрямів та орієнтацій, що було спричинено підвищеною залежністю від політичної ситуації в державі.

Встановлено дві спроби створення психологічної служби в ОВС, але обидві залишилися незавершеними і не досягли своєї мети, проте заклали певне підґрунтя для створення психологічної служби в ОВС у незалежній Україні.

Констатовано, що здобуття незалежності Україною стало переломним моментом для розвитку психології в ОВС України. Розпад СРСР до певної міри перешкодив функціонуванню психологічної служби ОВС України як складової загальновідомчої служби. У перші роки (1991–1997 рр.) відбувалося використання надбань часів Радянського Союзу. З'ясовано, що офіційним створенням загальновідомчої служби можна вважати 1997 рік, на підставі рішення Колегії МВС України «Про затвердження Концепції психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України» від 3 лютого 1997 р. № 2 КМ/2.

5. Проаналізовано сучасний стан психологічної служби МВС України. Констатовано, що недостатньо уваги приділяється розвитку та удосконаленню служби, що спричинено економічними факторами (брак фінансування та недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення); психологічними (нерозуміння ролі та місця психологічної служби в удосконаленні діяльності правоохоронних органів); концептуальними (недостатня чіткість теоретичних уявлень щодо принципів, змісту і методів діяльності).

6. Зазначено, що психологічна служба НПУ (раніше ОВС), починаючи з 2015 р., пережила певну кризу, численні організаційно-штатні зміни і на сьогодні намагається відновити свій статус та авторитет.

Встановлено, що 54,2 % опитаних не задоволені чинною нормативно-правовою базою, яка регламентує організацію психологічної роботи. Узагалі більше 57 % практикуючих психологів поліції не задоволені організаційно-правовим забезпеченням діяльності психологічної служби. Більше половини (56 %) опитаних вважають дуже низьким рівень психологічного супроводження оперативно-службової діяльності, близько 30 % констатують досить низький рівень взаємодії з працівниками інших служб та підрозділів (слідства, карного розшуку та ін.). Стосовно економічного забезпечення роботи психологічної служби більшість респондентів зазначила, щодо матеріально-технічне забезпечення недостатнє (67,4 %), 63 % не задоволені забезпеченням умов праці та оснащенням свого робочого місця. Серед факторів, які заважають нормальному функціонуванню служби та якій роботі психологів, названо високий відсоток залучення психологів до виконання робіт, які не належать до їх функціональних обов'язків (70 %). Більшість респондентів причинами гальмування розвитку психологічної служби вважають низьку кваліфікацію кадрів (82,6 %). 45,8 % опитаних зазначають недостатнє методичне забезпечення діяльності психологічної служби. Значна частка респондентів (56,5 %) зауважує, що в колективах не здійснюється робота з оптимізації соціально-психологічного клімату, 47,9 % констатують неналежний рівень психопрофілактичної роботи. Майже половина опитаних зазначила недостатність або відсутність роботи з надання психологічної допомоги працівникам поліції після їх перебування в екстремальних ситуаціях. Майже 66 % респондентів зауважили, що в їх структурних підрозділах не здійснюється розроблення та впровадження новітніх психологічних технологій.

7. Визначено, що на фоні певних складнощів психологічної служби НПУ психологічна служба НГУ посідає більш стійке й визначене місце в системі служб та підрозділів, користується підтримкою керівництва й досягла певних успіхів.

Більша частина респондентів (73,7 %) зазначила незадоволення матеріально-технічним забезпеченням психологічної служби НГУ, 63 % не задоволені забезпеченням умов праці та оснащенням свого робочого місця. Щодо питання залучення психологів до виконання робіт, які не належать до їх функціональних обов'язків, 80 % опитаних зауважили, що це відбувається досить часто. 72,3 % психологів зазначили про недостатню кількість кваліфікованих кадрів у НГУ. На противагу психологічній службі в НПУ, робота щодо оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах проводиться (100 %), близько 80 % респондентів вважають задовільним рівень психопрофілактичної роботи. Робота з надання психологічної допомоги військовослужбовцям після їх перебування в екстремальних ситуаціях проводиться в 100 % випадків.

8. Для удосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності психологічної служби МВС України доцільно здійснити такі першочергові заходи:

- оновити нормативно-правове забезпечення. З цією метою запропоновано, для вдосконалення Закону України «Про Національну поліцію», зміни та доповнення до розділу VII «Загальні засади проходження служби в поліції», а саме: ч. 10 ст. 62 «Гарантії професійної діяльності поліцейського», розроблено проекти положень «Про психологічне забезпечення в органах і підрозділах Національної поліції України» та «Про кабінет психологічної релаксації в органах і підрозділах Національної поліції України». Ці проекти отримали позитивну оцінку експертів та практичних психологів. Під час їх розроблення особливу увагу приділено психологічній реабілітації особового складу МВС України після виконання діяльності в екстремальних умовах, що зумовлено ситуацією в зоні АТО;

- покращити імідж психологічної служби серед особового складу, сприяти формуванню довіри до психологів психологічної служби, підвищити рівень психологічної культури особового складу та членів їх сімей;

- збільшити штати психологів та внести зміни до організаційно-штатної структури психологічних служб, перерозподілити й оновити напрями роботи; змінити вертикаль підпорядкування психологічних служб, вивести їх в окремі структурні підрозділи. У зв'язку з цим, розроблено орієнтовну модель організаційно-штатної структури психологічної служби МВС України;

- не рідше одного разу на три роки підвищувати кваліфікацію психологів у закладах вищої освіти України та інших країнах. Проводити систематичні збори психологів для обміну досвідом та вивчення нових практичних методів роботи з особовим складом.

9. Для удосконалення методичного забезпечення діяльності служби психологічного забезпечення МВС України доцільно:

- розробити й упровадити новітні психологічні технології з використанням досвіду зарубіжних психологічних служб поліції та військових формувань країн НАТО, які відповідатимуть сучасним потребам практичної роботи з особовим складом;

– на рівні МВС України створити робочу групу із залученням практикуючих психологів системи МВС України, із запрошенням цивільних практикуючих психологів та зарубіжних фахівців для роботи над оновленням й адаптуванням методичного забезпечення та інструментарію по роботі з особовим складом;

– удосконалювати існуючі й упроводити нові кабінети психологічної релаксації для працівників НПУ та військовослужбовців НГУ;

– складати спеціальні навчальні програми, забезпечити підготовку підручників і навчальних посібників з практичної психології саме для працівників служби психологічного забезпечення системи МВС України, розробити психологічні рекомендації і методичні матеріали, програми підготовки та перепідготовки кадрів служб психологічного забезпечення МВС України.

Коло питань, яке розглядалося в дисертації, не вичерпує проблему удосконалення організаційно-правових та методичних засад діяльності служб психологічного забезпечення МВС України. Перспективними напрямками подальшого теоретико-прикладного розроблення проблеми можна вважати:

1) створення так званої «тривожної валізи» практичного психолога, тобто розроблення відповідного набору необхідних методик під конкретну функцію чи завдання;

2) оновлення автоматизованого робочого місця психолога служб психологічного забезпечення структурних одиниць МВС України;

3) підготовку тренінгових програм, спрямованих на освоєння поліцейськими ефективних тактик і технік спілкування у взаємодії з різними категоріями громадян у різноманітних ситуаціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Горбенко Д. А. Становлення та розвиток психологічної служби в органах внутрішніх справ України: історико-правовий аспект. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1 (7). С. 156–163.

2. Горбенко Д. А. Особливості психологічної служби в органах внутрішніх справ України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 173–182.

3. Горбенко Д. А. Особливості психопрофілактичної роботи в системі органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1 (94). С. 255–260.

4. Горбенко Д. А. Сучасний стан та особливості функціонування служби психологічного забезпечення МВС України. *Юридична психологія*. 2017. № 1 (20). С. 200–209.

5. Горбенко Д. А. Міжнародний досвід психологічного забезпечення поліції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип 2. Т. 3. С. 112–117;

6. Горбенко Д. А. Анализ и пути усовершенствования организационно-правового обеспечения деятельности психологической службы МВД Украины. *Leges si viata*. Chisinau, 2017. № 8/2. С. 38–42;

7. Горбенко Д. А. Основні напрями підготовки психолога в органах внутрішніх справ України. *Актуальні проблеми юридичної психології*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 176–178;

8. Горбенко Д. А. Психологічне портретування в діяльності органів досудового слідства. *Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 листоп. 2014 р.). Одеса: Одес. нац. ун-т внутр. справ, 2014. С. 154.

9. Горбенко Д. А., Бигу Ж. М. Вдосконалення ведення допиту шляхом застосування методів психологічного впливу. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-практикологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 квіт. 2015 р.). Одеса: Одес. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 108–109.

10. Горбенко Д. А. Актуальні проблеми психопрофілактичної роботи в системі органів внутрішніх справ України. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квіт. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 82–84.

11. Горбенко Д. А. Актуальні проблеми психологічної профілактики девіантної поведінки особистості. *Правові, психологічні та педагогічні проблеми профілактики правопорушень*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28 жовт. 2016 р.). Одеса: Одес. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 110–111.

12. Горбенко Д. А. Особливості психологічної служби ОВС України. Тенденції розвитку. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: матеріали круглого столу (м. Кривий Ріг, 10 лют. 2017 р.). Кривий Ріг: Донец. юрид. ін-т МВС України, 2017. С. 49–53.

13. Горбенко Д. А. Фактори та обставини, які сприяють формуванню особистості неповнолітніх правопорушників. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 36–39;

14. Горбенко Д. А. Соціологія права: навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. О. Левченко та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 268–276.

АНОТАЦІЯ

Горбенко Д. А. Організаційно-правові та методичні засади удосконалення діяльності психологічної служби МВС України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У результаті теоретичного аналізу та узагальнення проблеми щодо ефективного функціонування психологічної служби МВС України розроблено теоретичні засади та науково обґрунтовано практичні рекомендації щодо шляхів і засобів удосконалення організаційно-правового та методичного забезпечення

психологічної служби МВС України. Виявлено фактори, які заважають ефективній роботі служби та негативно впливають на її розвиток. Надано рекомендації щодо удосконалення роботи психологічної служби МВС України, зазначено першочергові заходи, які доцільно здійснити для відповідності психологічної служби МВС України сучасним потребам практики та наближення до сучасних світових стандартів.

Ключові слова: практична психологія, психологічна служба, психологічне забезпечення, оперативно-службова діяльність, службово-бойова діяльність, нормативно-правова регламентація психологічного забезпечення.

АННОТАЦІЯ

Горбенко Д. А. Организационно-правовые и методические основы совершенствования деятельности психологической службы МВД Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 19.00.06 – юридическая психология. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

Определено, что одной из важных сфер применения практической психологии является психологическая служба МВД Украины. Как ведомственная служба она создана на основании решения Коллегии МВД Украины «Об утверждении Концепции психологического обеспечения оперативно-служебной деятельности органов и подразделений внутренних дел Украины» от 3 февраля 1997 года № 2 КМ/2.

На протяжении всего периода существования психологическая служба МВД Украины совершенствовала свою деятельность и накапливала определенный опыт по базовым направлениям и задачам работы (психологическое сопровождение оперативно-служебной деятельности; психопрофилактическая работа с личным составом, профессионально-психологический отбор кандидатов на службу; психологическая подготовка сотрудников).

В то же время существуют определенные трудности, связанные с использованием имеющегося кадрового и научного потенциала службы, что до сих пор не отвечает современным потребностям системы МВД Украины и действующим международным стандартам.

В частности, проблемы, существующие в сфере административно-правового регулирования развития психологической службы, негативно влияют на эффективность деятельности и имидж Национальной полиции Украины и Национальной гвардии Украины в обществе.

Решение указанных проблем требует применения научно обоснованных подходов, а также использования соответствующего опыта работы, наработанного в полицейских системах зарубежных стран.

В результате теоретического анализа и обобщения проблемы по функционированию психологической службы МВД Украины разработаны теоретические основы и научно обоснованы практические рекомендации

относительно путей и средств усовершенствования организационно-правового и методического обеспечения психологической службы МВД Украины.

Даны рекомендации по усовершенствованию работы психологической службы МВД Украины, отмечены первоочередные меры, которые целесообразно осуществить для соответствия психологической службы МВД Украины современным потребностям практики и приближения ее к современным мировым стандартам.

На основе результатов авторского исследования выявлены факторы, препятствующие эффективной работе службы и негативно влияющие на ее развитие. Установлено отсутствие нормативно-правовой базы психологической службы МВД Украины, в связи с чем необходимо разработать ряд нормативно-правовых актов, регламентирующих деятельность психологической службы в полиции. Для усовершенствования Закона Украины «О Национальной полиции» предложены изменения и дополнения к разделу VII «Общие основы прохождения службы в полиции», а именно: ч. 10 ст. 62 «Гарантии профессиональной деятельности полицейского», разработаны проекты положений «О психологическом обеспечении в органах и подразделениях Национальной полиции Украины» и «О кабинете психологической релаксации в органах и подразделениях Национальной полиции Украины». Эти проекты получили положительную оценку экспертов и практических психологов. Во время их разработки особое внимание уделено психологической реабилитации личного состава МВД Украины после выполнения деятельности в экстремальных условиях, что обусловлено ситуацией в зоне АТО

Для усовершенствования организационно-правового обеспечения психологической службы МВД Украины предложено обновление материально-технической базы в соответствии с развитием науки и техники для внедрения новейших технических средств, увеличение материального обеспечения на обновление методического инструментария, необходимого для эффективного функционирования службы.

Для улучшения качества кадрового состава психологической службы МВД Украины предложено проведение соответствующей совместной работы с высшими учебными заведениями со специфическими условиями обучения МВД Украины по организации и особенностям подготовки, переподготовки и повышения квалификации специалистов для психологической службы МВД Украины.

В качестве важного направления по усовершенствованию деятельности психологической службы МВД Украины названа необходимость четкой формулировки целей и задач по обеспечению взаимодействия психологов с другими службами и подразделениями, в частности, оперативными подразделениями, с целью подготовки психологических портретов, осуществления переговорной деятельности, проведения оперативно-розыскных мероприятий и др.

Для усовершенствования методического обеспечения психологической службы МВД Украины предложено осуществление разработки и внедрение в практику новейших психологических технологий, отвечающих современным

потребностям практической работы с личным составом по психологическому обеспечению. Определена необходимость обновления и адаптации методического обеспечения и инструментария по работе с личным составом с использованием опыта зарубежных психологических служб полиции и военных формирований стран НАТО.

Констатирована необходимость четкой систематизации целей и задач психологического сопровождения оперативно-служебной деятельности. Согласно проведенного исследования, 54,4 % опрошенных считают уровень психологического сопровождения оперативно-служебной деятельности низким и формальным «на бумаге», почти 3 % отметили, что такая работа в их подразделениях вообще не проводится. Значительное внимание необходимо уделять психологической работе с личным составом. Руководство подразделений не учитывает значение этой работы и относится к ней формально.

Ключевые слова: практическая психология, психологическая служба, психологическое обеспечение, оперативно-служебная деятельность, служебно-боевая деятельность, нормативно-правовая регламентация психологического обеспечения.

SUMMARY

Gorbenko D. A. Organizational-legal and methodical principles of improvement of the psychological service of the Ministry of Interior of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of Candidate of Legal Sciences, speciality 19.00.06 – Legal Psychology. – National academy of internal affairs, Kyiv, 2018.

As a result of the theoretical analysis and generalization of a problem on effective functioning of the psychological service of the Ministry of Interior of Ukraine, the theoretical bases, and the practical recommendations about the ways of improvement of the organizational, legal and methodical providing of the psychological service of the Ministry of Interior of Ukraine are developed.

According to the results of the author's research, factors which prevent effective work of the department and have negative influence on its development, are identified.

The recommendations on improving the work of the psychological service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine are given, and the priority measures that are advisable to make modern needs of practice and approaching the modern world standards are appropriate for the compliance of the psychological service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Key words: practical psychology, psychological service, psychological support, operative-service activity, service-combat activity, legal regulation of psychological support.